

MÉSZÁROS ÁDÁM*

Elhatároló és összekötő bűncselekmény fogalmaink

I. Prológus

1998. szeptember 9. Szeged, Tisza Lajos körút 54., Erdei terem, 10 óra. Tömött előadóterem. Egy egész évfolyam várja izgatottan az első büntetőjogi előadást. A felsőbb évesektől kapott információk alapján felejthetetlen élményben lesz részünk, alaposan beharangozták az előadó személyét, mi több, személyiségét: rendkívül nagy tudású, precíz, bizonyos témák felmerülése esetén magát elragadtatni hajlamos Professor. Nagy P-vel.

Igazuk volt. Nekem ettől a naptól kezdődött a büntetőjogi érdeklődésem. Örülök annak, hogy ismereteimet a szegedi büntetőjogi iskolában alapoztam meg, és Nagy Profeszor úr tanítványa lehettem. A tőle kapott ismeretek, tudás és gondolkodásmód határozta meg az elkövetkező csaknem 20 évem munkáját. Szinte bármilyen büntetőjogi (főként általános részi) kérdés felmerülése esetén érdemes elsőként az ő tankönyvét fellapozni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy feltétlenül egyet kell érteni minden megállapításával.

A következőkben a bűncselekmény fogalmát érintően mutatom be azokat a főbb pontokat, amik összekötnek a szegedi büntetőjogi iskolával, és amik elhatárolnak attól.

II. A bűncselekmény fogalma

A Büntető Törvénykönyv¹ a bűncselekmény fogalmát a következők szerint határozza meg: bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli [4. § (1) bek.].

Nem lehet eltekinteni azonban attól, hogy régtől fogva létezik a bűncselekmény fogalmának –nem csupán didaktikai szempontból lényeges – „tudományos” meghatározása is.² A következőkben a szegedi büntetőjogi iskola definícióját és a saját álláspontomat ismertetem, és mutatom be azok különbözőségeit és hasonlóságait.

---

* osztályvezető-helyettes, Országos Kriminológiai Intézet

¹ 2012. évi C. törvény

² LAKÓ IBOLYA: *A bűncselekmény-fogalom alakulása hazánkban a századfordulótól a Btá-ig*. In: Horváth Tibor – Szűk László (szerk.): *Büntetőjogi szakirodalom-gyűjtemény*. I. kötet. Budapest, 1987. 347–363. pp.

A szegedi iskola a bűncselekmény fogalmát a következőképp határozza meg: *a bűncselekmény olyan cselekmény, amely tényállásszerű (diszpozíciószerű), büntető-jogellenes és bűnös.*³

Felfogásom ettől némiképp eltér, nézetem szerint a bűncselekmény az *az elkövetése előtt törvény által büntetni rendelt cselekmény (büntetendő cselekmény), amelynek az elkövetője bűnös.*

A két felfogás közötti eltérés a fogalmi elemek kibontása során mutatkozik meg.

III. A bűncselekmény mint cselekmény

A szegedi büntetőjogi iskola alapvetően a *redukált cselekménytani irányzatot*, illetőleg annak bizonyos tekintetben továbbfejlesztett változatát képviseli.⁴ Ennek lényege az az elgondolás, hogy a „valamennyi bűncselekményre egyaránt érvényes cselekmény-fogalomhoz úgy juthatunk, ha az általános cselekmény-fogalmat redukáljuk, azaz bizonyos tartalmi ismérveitől a büntetőjog szükségleteinek megfelelően megfosztjuk, úgy azonban, hogy mindaz megmaradjon, amire a bűncselekmény további fogalmi elemei ráépülhetnek”.⁵ Az így meghatározott cselekményfogalom értelmében a cselekmény „szubjektív és objektív mozzanatok egysége: objektív oldala a *hatóképesség*, míg szubjektív oldala az akarat tartalmától megfosztott akarati forma, az ún. *akaratlagosság*”.⁶ (Az akarat tartalma e felfogás szerint a bűnösség körében vizsgálendő.)

A szegedi büntetőjogi iskola felfogásában használatos redukált cselekményfogalom értelmében a cselekmény tehát olyan emberi magatartás, amelynek az objektív oldala a hatóképesség, a szubjektív oldala az akaratlagosság, azonban az ezeknek megfelelő cselekmény csak akkor lehet büntetőjogilag releváns, ha valamilyen, büntetőjogilag védett érték vagy érdek védelmi igényének figyelmen kívül hagyásához vezethet.⁷ A *hatóképesség* azt jelenti, hogy a kifejtett, illetőleg az elmulasztott magatartás „a tényleges hatása, avagy az ilyen létrehozására való alkalmassága (az ún. potenciális hatóképessége) révén kapcsolódik a külvilághoz, s ezáltal válhat objektíve társadalomra veszélyessé is”.⁸ Az *akaratlagosság* a magatartás és tanúsítója közötti akarati viszony, amely bűnösséget még nem tételez fel. Ennek figyelembe vételével az elmebeteg magatartását is lehet cselekményként értékelni, ha nem zárja ki eleve az akaratlagos cselekvésre való képességet, hanem – többnyire a tudattartalmat deformálva – csupán az akaratképződési irány kóros alakulását eredményezi.⁹

Az *általam preferált bűncselekmény-fogalomban* a cselekmény nem önálló fogalmi elem, azaz nem bír önálló dogmatikai funkcióval, szerepe csupán a fogalom összetartása

³ NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Szeged, 2014. 143. p.

⁴ NAGY 2014, 147. p.

⁵ NAGY 2014, 147. p.

⁶ NAGY 2014, 147. p.

⁷ NAGY 2014, 148. p.

⁸ NAGY 2014, 148. p.

⁹ NAGY 2014, 148. p.

(*negatív cselekményt*). Ebben kénytelen vagyok eltérni a szegedi büntetőjogi iskola által képviselt felfogástól.

Véleményem szerint a cselekmény *hatóképessége* végső soron az elkövetési magatartás kifejtése kapcsán nyer értelmet, ugyanis az elkövetési magatartás, akár tényállásszerű, akár diszpozíciószerű, azt követeli meg, hogy külvilági változást hozzon létre, vagy tartson fenn. Azaz a hatóképességet az elkövetési magatartás hordozza. Az nem fordulhat ugyanis elő, hogy egy magatartás *büntetőjogi szempontból* cselekménynek minősül, viszont nem minősül egyszersmind elkövetési magatartásnak, illetve ha a magatartás nem hatóképes (gondolati szakban marad), akkor eleve nem is kerülhet sor a vizsgálatára.

Az *akaratlagosság* követelménye pedig valójában a bűncselekmény szubjektív oldalához kapcsolódik. Az akaratlagosság e rendszerben mint az objektíve megvalósult tevékenység vagy mulasztás, és az elkövető közötti szubjektív alapú kapocs szerepel, azaz az elkövető és a cselekménye közötti szubjektív kapcsolatként. A nem akaratlagos magatartásnál nem tagadható annak objektív megvalósulása, és az sem mondható, hogy adott esetben ne lenne büntetőjog-ellenes, azaz ne sértene vagy veszélyeztetne jogi tárgyat.

A „cselekmény” tehát a bűncselekmény tisztán jogi, absztrakt fogalmában azért nem bír önálló dogmatikai tartalommal, mert önmagában csupán jogi értékelés nélküli, a valóságban megtörtént tevékenység vagy mulasztás. A cselekmény akkor bír a büntetőjog szempontjából jelentőséggel, ha tényállásszerűvé (diszpozíciószerűvé) és büntetőjog-ellenessé válik. Így például – Nagy professzor úr szemléletes példája nyomán – ha valaki egy lakásban zongorázik, ez kétségkívül a valóság egy megnyilvánulásának, cselekménynek tekinthető. Önmagában azonban nem állhat büntetőjogi vizsgálat hatálya alatt. Azonban, ha ezt a cselekményt azért követi el valaki, hogy a mellette emberölést elkövető társa cselekményét azzal segítse, hogy a sértett kiabálását túlzengje, a valóságban megnyilvánuló cselekmény azzal válik a büntetőjog szempontjából relevánssá, hogy diszpozíciószerű bűnsegédi magatartásnak minősül. Szintén ez állapítható meg akkor, ha valaki egyébként emberölésre alkalmas kést vásárol. Ez kétségkívül egy valós cselekmény, de csak akkor vonható a bűncselekmény fogalma alá, ha azt adott esetben más ember megölésének célzatával fejti ki az elkövető. Tehát a valóságban megtörtént „cselekmény” csak ekkor és ily módon (valójában nem pusztán cselekményként, hanem elkövetési magatartás-ként, *büntetőjogi* cselekményként) kerül a bűncselekmény jogi fogalma alá.

Mindezek következménye az, hogy a bűncselekmény fogalmi elemei közül az elkövetési magatartás az, amelynek a léte és így a meghatározása is rendkívül fontos. Erre a tényállási elemek között térek ki bővebben.

IV. Tényállásszerűség (diszpozíciószerűség)

A *szegedi büntetőjogi iskola* kétségtelen érdeme, hogy bűncselekmény-fogalmában következetesen megjeleníti a tényállásszerűség mellett a diszpozíciószerűséget is.¹⁰ Törvényi tényállásokat a Btk. Különös része határoz meg: ezek nem mások, mint a befejezett tettesi magatartások körülírásai. (Mindemellett a kísérleti szakba juttatott magatartás is tényállás-

¹⁰ NAGY 2014, 143. p., illetve 150. p.

szerű.) A büntetendő előkészületi magatartások, és a részesség alakzatainak jellemzője azonban, hogy nem illeszkednek a törvényi tényállás alá, viszont kifejtésük bűncselekménynek minősül. A bűncselekmény fogalmának meghatározása során erre tekintettel kell lenni.

Szintén érdeme a szegedi büntetőjogi iskolának a tényállási elemek körének meghatározása és csoportosítása. Az eredetileg szovjet hatást követő, hagyományos hazai felfogásokkal szemben az iskola nem azt a vonalat követi, amely a törvényi tényállást négy fő alkotórészből állónak (a bűncselekmény tárgya, tárgyi oldala, alanya, alanyi oldala) tekinti, hanem a tényállási elemeket három csoportba rendezi, úgymint: objektív tényállási elemek, tettességhez szükséges ismérvek és szubjektív tényállási elemek. Helyeselhető az a felfogás, amely a jogi tárgyat nem tekinti tényállási elemnek, még ha a tényállást meghatározó kategória is.¹¹ Szintén egyet lehet érteni azzal, hogy nem tényállási elemek a bűncselekmény-alanyiság feltételei sem. „Az, hogy a bűncselekmény alanya csak természetes személy lehet, magától értetődően általánosan elfogadott [...] A bűncselekmény alanyiságának a további ismérveit, az életkort és a beszámítási képességet pedig nem tényállási elemként szabályozza a törvény, hanem büntethetőséget kizáró okként ragadja meg őket. [...] A törvényi tényállásba [...] legfeljebb csak negatív elemként (kizáró okok hiányaként) építhetők be, ami célszerűtlen, de a jogalkalmazással sincs összhangban, mivel az az életkorra és a beszámítási képességre nem a tényállás-szerűség, hanem a büntethetőséget kizáró okok síkján van figyelemmel”.¹²

A szegedi büntetőjogi iskola tanítása szerint a tényállási elemeket a következők szerint lehet csoportosítani¹³:

a) *objektív tényállási elemek:*

- aa) az elkövetési tárgy,
- ab) az elkövetési magatartás,
- ac) a szituációs elemek,
- ad) az eredmény, és
- ae) az okozati összefüggés;

b) a *tettességhez szükséges ismérvek* körében tárgyalja:

- ba) a közönséges bűncselekményeket,
- bb) a különös bűncselekményeket, és
- bc) a szükségképpen többes közreműködés eseteit;

c) *szubjektív tényállási elemek:*

- ca) a szándékosság,
- cb) a gondatlanság,
- cc) a motívum, és
- cd) a célzat.

---

¹¹ NAGY 2014, 156. p.

¹² NAGY 2014, 156. p.

¹³ NAGY 2014, 158. p.

Az egyes elemek meghatározása a jelen írásban nem indokolt, két dolgot azonban mindenképp érdemes megemlíteni. Az egyik, hogy Nagy professzor úr – helyeseltető módon – egyértelművé teszi, hogy az elkövetési tárgy a *törvényi tényállásban* (kiemelés tőlem: M. Á.) megjelölt személy vagy dolog lehet csupán, mégpedig olyan, akire vagy amire az elkövetési magatartás behatást gyakorol vagy mint behatás irányul.¹⁴ Ezt azért kell megjegyezni, mert a kommentár vagy tankönyvirodalomban találni olyan megállapításokat, amelyek a tulajdonképpeni sértettet egyben passzív alanyként is tekintik, holott a törvényi tényállásban nincs megjelölve olyan személy, akire az elkövetési magatartás irányulna. Így például a gazdasági csalás törvényi tényállásában¹⁵ passzív alany nem szerepel, eredmény azonban igen. Ebből következően a bűncselekménynek csak sértettje lehet, mégpedig az, akinél a kár bekövetkezik, passzív alanya azonban nincs. Ezzel szemben *Sinku Pál* a bűncselekmény passzív alanyának tekinti a vagyoni hátrányt szenvedett gazdasági társaságot, magánszemélyt.¹⁶

A másik, hogy a bűncselekmény szükségképpeni tényállási elemének, az elkövetési magatartásnak a meghatározásával a szegedi iskola adós marad.

Az én véleményem szerint a bűncselekmény fogalmát egy alapvetően objektív (a cselekmény büntetendősége) és egy szubjektív (az elkövető bűnössége) részre tünik helyesnek osztani.

A büntetendő cselekmény alá az objektív tényállásszerűség (diszpozíciószerűség) és a büntetőjog-ellenesség tartozik.

- a) Az *objektív tényállásszerűség (diszpozíciószerűség)* kategóriája mentes minden szubjektív alapú elemtől. Ezen belül az *objektív tényállásszerűség* alá az objektív tényállási elemek, nevezetesen:
  - a) az elkövetési magatartás,
  - b) az elkövetési tárgy,
  - c) az eredmény,
  - d) az okozati összefüggés,
  - e) a szituációs elemek, illetve
  - f) a tettességhez szükséges ismérvek tartoznak.

Az objektív diszpozíciószerűség elemei:

- a) az elkövetési magatartás,
- b) az eredmény és
- c) az okozati összefüggés.

Az objektív tényállásszerűség/diszpozíciószerűség elemeit az elkövetési magatartás kivételével az írás keretei között nem tartom szükségesnek definiálni.

Az *elkövetési magatartás* a törvényi tényállás – tevékenységben, mulasztásban vagy ezek kombinációjában megnyilvánuló – szükségképpeni eleme. Mint említettem, a ne-

¹⁴ NAGY 2014, 158. p.

¹⁵ Aki jogtalan hasznoszerzés végett színlelt gazdasági tevékenységet végez, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, gazdasági csalást követ el. [Btk. 374. § (1) bek.]

¹⁶ BELOVICS ERVIN – MOLNÁR GÁBOR – SINKU PÁL: *Büntetőjog II.* Budapest, 2012. 621. p.

gativ cselekménytan következménye az elkövetési magatartás fogalmának pontos meghatározása. A bűncselekményi tényállás e központi kategóriáját a következők szerint tartom helyesnek megfogalmazni: *az elkövetési magatartás a különös részi törvényi tényállásban (vagy általános részi diszpozícióban) megjelölt olyan emberi magatartás, amely külvilági változást hoz létre, tart fenn, vagy annak létrehozására alkalmas (ténylegesen vagy potenciálisan hatóképes), és amit mint objektíve megvalósult tevékenységet vagy mulasztást az elkövetővel az akaratlagosság szubjektív ismérve kapcsol össze.*

A befejezett, tevéses bűncselekmények esetén a külvilági változás létrehozása nem igényel különösebb magyarázatot. Akár materiális (pl. zsarolás), akár immateriális (pl. lopás) bűncselekményről van szó, az elkövetési magatartás külvilági változásban (zsarolás esetén vagyoni hátrányban, lopás esetén birtokváltozásban) nyilvánul meg. Az elkövetési magatartást az eredménytől az különbözteti meg, hogy ez utóbbi esetben maga a törvényi tényállás jelöli meg azt a külvilági változást, aminek be kell következnie az elkövetési magatartással okozati összefüggésben.

A kísérleti szakban megrekedt bűncselekmények esetén lehet szó arról, hogy az elkövetési magatartás külvilági változás létrehozására alkalmas. Így például a tervszerűen elkészített mérge a passzív alany halálának előidézésre alkalmas akkor is, ha végül az ital elfogyasztása elmarad. Mindezen túl előfordulhat az is, hogy a kísérleti szakban maradt bűncselekmény – akár maradék-bűncselekményként értékelve – már önmagában is létrehoz külvilági változást.

A (befejezett) mulasztásos bűncselekmények esetén valójában arról van szó, hogy bár az elkövető magatartása általában nem idézi elő a külvilági történést, az általában tőle független, viszont magatartása ezt az eseményt vagy folyamatot megállíthatná, az esetleges eredmény bekövetkezését elháríthatná, amennyiben kötelességszerű magatartását kifejtené. Vannak azonban olyan esetek is, amikor az elkövető tevékenyen vesz részt a külvilági történésemben, tehát az tőle nem független, így például, ha valaki a sértettet véletlenül vagy tévedésből zárja be egy helyiségbe, majd ezt követően – mikor ezt észlelte – nem engedi ki. Vagy úgyszintén a segítségnyújtás elmulasztásának minősített esetét az követi el, aki a veszélyhelyzetet maga idézte elő. De szintén nem függetleníthető a külvilági történéstől a cserbenhagyás elkövetője, aki nem lehet más, mint a közlekedési balesettel érintett jármű vezetője.

A *tettességhez szükséges ismérveknek* a büntetendő cselekmény (objektív tényállásszerűség) elemévé tételét az indokolja, hogy a sajátképi különös bűncselekmények tekintetében a cselekmény büntetendőségét a tettességhez szükséges ismérve alapozza meg, így például a vérfertőzés esetén a közönség (szexuális cselekmény) azzal válik büntetendővé, ha egyenes ági rokonok között történik [Btk. 199. § (1) bek.].

A *szubjektív tényállási elemek* (különösen a szándékosság/gondatlanság) kívül maradnak az objektív tényállásszerűségen, és mint látni fogjuk, kizárólag a bűnösség elemei közé fognak kerülni. Ennek indokairól érdemes kicsit bővebben szót ejteni.

Véleményem szerint a bűncselekmény fogalmának meghatározása során fontos vevézelve az *objektív és szubjektív elemek egyértelmű elválasztása*, és annak a követelménye, hogy *minden szükséges fogalmi elem helyet kapjon* a rendszerben, *azonban minden elem csupán egyetlen helyen* szerepeljen. A szegedi büntetőjogi iskola bűncselekményfogalma bármennyire is fejlettnak és dogmatikailag megalapozottnak tekinthető, ebben a tekintetben bizonyos korrekcióra szorul, mivel nem lehet egyértelműen elválasztani a

fogalom objektív és szubjektív oldalát, tekintettel arra, hogy a szubjektív alapú elemek több helyen is szerepelnek.¹⁷ A *szándék kettős helyének* német hatásra átvett *tana*¹⁸ jelenti a legfőbb problémát. Egy példával megvilágítva: amennyiben az elkövető adott esetben tévedésben van, ami a szándékát zárja ki, e rendszer alapján egyaránt mondható az, hogy a cselekmény nem tényállásszerű, mivel a szubjektív tényállási elemek nem valósulnak meg, illetve – a tévedés rendszertani elhelyezéséből következően – hogy a tényállásszerű és büntetőjog-ellenes cselekmény nem bűnös.

Szintén problémaként merül fel, hogy bár e bűncselekmény-fogalmi konstrukció egyik érdeme pont az lenne, hogy a *fogalmi elemek* a büntetőjogi felelősség megállapításához olyan *láncolatot alkotnak*, hogy az utóbbi vizsgálatára csak akkor kerülhet sor, ha a sorban előbbi kétségtelenül megvalósul, s ennek során az objektív irányból kellene a szubjektív felé haladni (azaz a felelősséget ha lehet, objektív alapon lehessen kizárni), a szubjektív elemek több helyen történő szerepeltetése éppen e cél elé gördít akadályokat. A büntetőjog-ellenesség hiányát ugyanis akkor kell vizsgálni, ha a cselekmény tényállásszerűsége megállapítható. A tényállásszerűségnek azonban e rendszerben a szándékosság/gondatlanság is eleme, azaz a tényállásszerűség csak ezek fennállása esetén lehet teljes. A szándékosság vizsgálata viszont szubjektív ismérv vizsgálata, ami, ha a büntetőjog-ellenesség hiányzik, felesleges.

Ezt a problémát küszöböli ki a szándékosság/gondatlanság kiemelése a tényállásszerűség köréből. A szándékosság/gondatlanság voltaképp a több elemből felépülő bűnösség központi kategóriája, és nem is annyira a cselekmény, mint inkább az elkövető jellemzője. Ezért a szándékosságot és a gondatlanságot rendszertanilag csupán a bűnösség elemei között helyezem el, ezzel egyidejűleg lemondok azok rejtett tényállási elemkénti értelmezéséről.

V. Büntető-jogellenesség vs. büntetőjog-ellenesség

Az alcímben látható terminológiai különbözőség magyarázatához onnan érdemes kiindulni, hogy a jogrend a jogellenességnek csak egy egységes fogalmát ismeri. A jogrend egységének elvéből következik az, hogy például a polgári jog szerint fennálló jogellenességet kizáró okok közvetlenül a büntetőjogban is alkalmazhatóak, különben értékellentmondás keletkezne, ha valamilyen jogterületen megengedett magatartás a büntetőjogban büntethető lenne.¹⁹ A másik oldalról viszont a büntetőjogi jogellenesség a jogellenességen mint átfogó kategórián belüli halmaz értelmezendő. Bűncselekmény a büntetőjog szempontjából jogellenes (ti-

¹⁷ Így az akaratlagosság mint szubjektív elem, az elvileg a fogalom objektív oldalát képező cselekmény eleme, továbbá a szándékosság/gondatlanság egyrészt szubjektív tényállási elem, másrészt a bűnösség központi eleme is egyben.

¹⁸ A szándék kettős rendszerbeli elhelyezése a kezdetektől meghatározza a szegedi büntetőjogi iskola bűncselekménytani felfogását, érvényesítése Heller óta töretlen. Lásd: HELLER ERIK: *A magyar büntetőjog általános tanai*. Budapest, 1945. 92–94. pp. és 133–134. pp.; TOKAJI GÉZA: *A bűncselekménytani alapjai a magyar büntetőjogban*. Budapest, 1984. 134. p. és 216–237. pp.; NAGY FERENC – TOKAJI GÉZA: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, 1998. 129. és 165. p.

¹⁹ NAGY 2014, 204. p.

lalmazott) cselekmény lehet csak, a más jogág (polgári jog, szabálysértési jog) szempontjából jogellenes cselekmény nem feltétlenül minősül bűncselekménynek (büntetőjog szubsidiaritása). A büntetőjogi jogellenesség meghatározásából is az következik, hogy a cselekménynek büntetőjogi szabályba kell ütköznie és büntetőjogi szankcióval kell fenyegetettnek lennie. A jogellenesség valódi jellemzője tehát az, hogy egy magatartás a büntetőjog szempontjából jogellenes. Ezért találok kifejezőbbnek a „büntetőjog-ellenesség” terminológiát, mint a „büntető-jogellenesség” használatát.

Rátérve a jogellenesség vizsgálatára, helyeselhető *Nagy professzor úr* azon megállapítása, hogy a jogellenesség (és a jogellenességet kizáró okok) nem a tényálláshoz tartozó ismérv(ek), mint ahogy az is, hogy a tényállásszerűség és a jogellenesség között szoros kapcsolat van. A tényállásszerűség megállapítása a „büntető-jogellenesség” előfeltétele: amennyiben egy magatartás nem tényállásszerű, nem is lehet „büntető-jogellenes”, azonban egy magatartás tényállásszerű lehet anélkül, hogy egyúttal jogellenes lenne.²⁰ A szegedi iskola szerint a „büntető-jogellenesség” megállapítása azt feltételezi, hogy:

- a) a magatartás tényállásszerű (diszpozíciószerű),
- b) a tényállásszerű cselekmény büntetőjogi normába ütközik, és büntetőjogi szankcióval fenyegetett (formálisan jogellenes),
- c) a tényállásszerű és formálisan jogellenes magatartás materiálisan is jogellenes, és
- d) nem áll fenn jogellenességet kizáró ok.²¹

Ezzel a követelményrendszerrel alapvetően egyet lehet érteni. Némi problémát a materiális jogellenesség értelmezése kapcsán látok. Nagy professzor úr a törvényi bűncselekmény fogalomban szereplő társadalomra veszélyességet kodifikált materiális jogellenességnek tekinti. A társadalomra veszélyességet megállapítása szerint szintúgy a jogtárgysértés/veszélyeztetés alapozza meg, mint a materiális jogellenességet.²² Magyarul mind a társadalomra veszélyesség, mind a materiális jogellenesség a jogi tárgy sértését vagy veszélyeztetését jelenti.

Amennyiben viszont a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség azonos fogalmak, és mindkettő jellemzője, illetve fogalmi eleme a jogi tárgy sértése/veszélyeztetése, akkor, ha egy cselekmény jogi tárgyat sért vagy veszélyeztet, fogalmilag társadalomra veszélyessé és egyben materiálisan jogellenessé is válik. Így nem fordulhat elő, hogy egy olyan cselekmény, ami jogi tárgyat sért, nem minősül társadalomra veszélyesnek, mert az fogalmi ellentmondás lenne.

Ezzel szemben nem lehet azt állítani, hogy a jogellenességet kizáró okok fennállása esetén a kifejtett tényállásszerű cselekmény ne sértene, vagy veszélyeztetne jogi tárgyat. Így például jogos védelem esetén az elhárító magatartás (pl. testi sértés, élet kioltása) amellet, hogy a jog büntetlenséget biztosít a kifejtője részére, sérti a támadó testi épségét vagy életét. A szülői/pedagógusi fegyelmezési jog gyakorlása során (például szobafogságban megnyilvánuló személyi szabadság megsértése) szintén nem arról van szó, hogy a gyermek személyi szabadsága ne sérülne. Ha a terhesség megszakítása törvényi

²⁰ NAGY 2014, 194–195. pp.

²¹ NAGY 2014, 195. p.

²² NAGY 2014, 198. p.

felhatalmazás alapján kiadott engedély szerint történik, a magzat elpusztítása nem lesz bűncselekmény a jogszabály engedélye mint jogellenességet kizáró ok miatt. Az viszont nem állítható, hogy ebben az esetben a magzat élethez való joga, azaz a védett jogi tárgy egyébként ne sérülne. Legfeljebb az állítható, hogy egy másik joggal, a terhes nő önrendelkezési jogával ütközik, és az alatt marad.

Az ilyen és hasonló esetekben tehát a tényállásszerű cselekmény – mivel a jogi tárgy sérelme megvalósul – társadalomra veszélyes, és materiálisan jogellenes is marad.

Nagy professzor úr ezt a problémát azzal igyekszik megoldani, hogy a társadalomra veszélyesség (materiális jogellenesség) fogalmát akként határozza meg, hogy társadalomra veszélyes (materiálisan is jogellenes) a jogi tárgyat az elkövetéskor fennforgó feltételek alapján reálisan sértő vagy veszélyeztető olyan cselekmény, amely *megfelelő társadalmi előnnyel nincs, vagy kellőképpen nincs kompenzálva*.²³ Ez a meghatározás azonban azon túl, hogy legfeljebb a materiális jogellenességgel kapcsolatban tartható fenn (a társadalomra veszélyesség legáldefiníciójával nem egyeztethető össze), további problémát okoz, nevezetesen azt, hogy a jogellenesség megállapításához megkövetelt feltételrendszer utolsó eleme voltaképp kiüresedik.

Az a követelmény, hogy „ne álljon fenn jogellenességet kizáró ok” valójában nem jut igazi szerephez. Ha ugyanis az egyébként formálisan jogellenes cselekmény megfelelő társadalmi előnnyel kompenzálva van, akkor – az előzőek értelmében – materiálisan nem lesz jogellenes, azaz a cselekmény nem lesz bűncselekmény. Így tehát a büntetőjog-ellenesség megvalósulásához negatív feltételként megkövetelni a jogellenességet kizáró okok hiányát felesleges.

Mint láhattuk, akár törvényben szabályozott, akár törvény feletti jogellenességet kizáró ok valósul is meg, a cselekmény objektíve mindenképpen jogi tárgyat sért (vagy veszélyeztet). A jogellenességet kizáró ok a cselekményt jogszerűvé teheti, és ezáltal a felelősség negligálásához vezethet, azonban a jogi tárgy sérelmét nem szüntetheti meg. Éppen ennek elismerése miatt kell megkövetelni a büntetőjog-ellenesség megvalósulásához a jogellenességet kizáró okok hiányát.

Véleményem szerint – Nagy professzor úrral egyezően – a tényállásszerű (diszpozíciószerű) cselekmény akkor tekinthető büntetőjog-ellenesnek, ha egyrészt formálisan jogellenes (büntetőjogi normába ütközik és büntetőjogi szankcióval fenyegetett), másrészt materiálisan jogellenes (jogi tárgyat sért vagy veszélyeztet), harmadrészt, ha nem áll fenn jogellenességet kizáró ok. Úgy gondolom azonban, hogy a jogellenességet kizáró okok nem feltétlenül zárják ki a jogi tárgy sértését vagy veszélyeztetését, így akár a jogos védelmi helyzetben kifejtett védelmi cselekmény, akár a szülői fegyelmezési jog gyakorlása, akár a jogszabályi engedélyen alapuló terhességmegszakítás esetén a cselekmény jogi tárgyat sért, így nem szűnik meg a materiális jogellenessége (társadalomra veszélyessége). A büntetlenség így nem a jogi tárgy sérelmének a hiányán alapul, hanem a jogellenességet kizáró ok fennállásán. Ebben a körben nyerhet értelmezést a megfelelő társadalmi előnnyel való kompenzálás is.

---

²³ NAGY 2014, 201. p.

VI. Bűnösség

A *szegedi büntetőjogi iskola* a bűnösséget több elemből felépülő bűncselekmény-fogalmi elemnek tekinti. Maga a bűnösség „felróható pszichés viszony az elkövető és a társadalomra veszélyes cselekménye, illetve ennek következménye(i) között”²⁴. A bűnösség ebben az értelemben a pszichológiai és a normatív egysége: „bár az ontológiai-lag létrejövő pszichés viszony a bűnösség alapja, ez a pszichés viszony egy rajta kívüli normatív-értékelő mozzanattal kiegészülve válik általános érvénnyel bűnösséggé. A felróhatóság tehát nem mindig a társadalomra veszélyes cselekmény és az elkövetője közti pszichés viszony automatikus következménye, hanem adott esetben a bűnösség körét korlátozó kritérium is”²⁵.

Mindezek figyelembe vételével a bűnösség elemei:

- a) a megfelelő életkor,
- b) a beszámítási képesség,
- c) a bűnösség két központi alakzata: a szándékosság és a gondatlanság,
- d) a jogszerű magatartás elvárhatósága.²⁶

Álláspontom szerint a bűnösség a bűncselekmény fogalmában szintén komplex fogalomként érvényesül, és magában foglalja az elkövetők tényállásszerű (diszpozíciószerű) és büntetőjog-ellenes cselekménye miatti, anyagi jogi felelősségéhez szükséges szubjektív ismérveit is. A bűnösség azt a felróható pszichés viszonyt öleli fel, amely az elkövető és büntetőjog-ellenes cselekménye, illetve ennek következménye között feszül. A bűncselekmény e szubjektív alapú eleme egyesíti a bűnösségi és az elkövetővé váláshoz szükséges követelményeket, amelyek:

- a) az akaratlanság,
- b) a megfelelő életkor,
- c) a beszámítási képesség,
- d) a szándékosság/gondatlanság,
- e) az elvárhatóság, illetve
- f) a motívum és a célzat.

A bűnösség kapcsán az *akaratlanság (akaratlagosság)* a legalapvetőbb kategória. Az akaratlagosság a bűncselekmény szubjektív oldalához kapcsolódik, és az objektív megvalósult tevékenység vagy mulasztás, illetve az elkövető közötti szubjektív alapú kapcsolatot jelenti.

A bűnösség további elemei között megkülönböztethetők szükségképpen elemek: a megfelelő életkor, a szándékosság/ gondatlanság, a beszámítási képesség és az elvárhatóság; illetve esetleges elemként a törvény által megkívánt motívum, illetve célzat. Ez

---

²⁴ NAGY 2014, 250. p.

²⁵ NAGY 2014, 250. p.

²⁶ NAGY 2014, 251. p.

utóbbi két elem azért kerül e bűnösségi kategória alá, mivel ezek valójában az elkövető szubjektumához kapcsolódó ismérvek.

A *megfelelő életkor* a hatályos Btk. értelmében a tizennegyedik (bizonyos bűncselekmények esetén a tizenkettedik) életév betöltésével kezdődik (16. §).

A *beszámítási képesség* a felismerési képességet és az akarati képességet magában foglaló kategória, ennek értelmében az rendelkezik beszámítási képességgel, aki képes felismerni cselekménye büntetőjog-ellenes (tilalmazott) következményeit, és képes e felismerésének, illetve akaratának megfelelően cselekedni.

A *szándékosság és a gondatlanság* a bűnösség mondhatni központi kategóriái, alakzatait a hatályos Btk. – ha nem is teljesen megfelelően²⁷, de – definiálja (7. §, illetve 8. §).

Ehelyütt is érdemesnek tartom kiemelni, hogy e két kategória csupán a bűnösség körében kap helyet. Ezt indokolja az eddig kifejtetteken túl egyfajta logikai szabályszerűség is. A szándékosság/gondatlanság megvalósulásának feltétele, hogy az elkövető az elkövetés időpontjában beszámítási képességgel rendelkezzen.²⁸ A beszámítási képesség pedig bűnösségi elem. A „bűncselekmény-fogalom rendszerében a bűnösség a cselekmény tényállásszerűségét és büntető-jogellenességét feltételezi”²⁹, ugyanakkor a „tényállásszerűség megállapítása [...] a büntető-jogellenesség előfeltétele. Amennyiben egy magatartás nem tényállásszerű, nem is lehet büntető-jogellenes”³⁰. Tehát, ha a szándékosság/gondatlanság tényállási elem is lenne, akkor tévedés esetén a cselekmény nem lenne tényállásszerű, ebből következőleg nem lehetne jogellenes sem. Ennek következtében viszont nem lehetne tévedésben lévő személy jogtalan támadásáról sem beszélni, ezzel szemben jogos védelem címén fellépni.

Az *elvárhatóság* a jogszerű magatartás elvárhatóságát, illetve a jogszerűtlen magatartástól való tartózkodás elvárhatóságát jelenti.

Motívum alatt azt a szükségletet, illetve vágyat kell érteni, amely az elkövetőt a büntetendő cselekmény elkövetésére készíti, sarkallja, *célzat* alatt pedig az elkövető cselekményének azt a feltételezett, illetve kívánt eredményét, amelynek elérésére tevékenységével törekszik.

VII. Epilógus

1244. „[m]árcius tizenhatodikán, szerdán hajnalban mindenki ott gyülekezett a montséguri nagykapu mögött. A helyőrség katonái a fal tetejéről a lörések mögül ügyelték a csúszós, meredek ösvényen közeledő kereszteseket, akik azért jönnek, hogy elvigyék a hitüket megtagadni nem hajlandó kátharokat. [...] Annak ellenére, hogy kegyelmet ígértek a hitüket megtagadókknak, a citadella lakóinak majdnem a fele [...] inkább a földi léttől való

²⁷ A törvény az a tudati és akarati/érzelmi oldalból álló szándékosságnak csupán az akarati/érzelmi oldalát kodifikálta.

²⁸ NAGY 2014, 253. p.

²⁹ NAGY 2014, 245. p.

³⁰ NAGY 2014, 195. p.

búcsút választotta. Inkább tiszta lélekkel maghalnak, mint hogy legyőzöttként éljenek tovább a francia korona uralma alatt.”³¹

Visszagondolva az elmúlt évekre, nagyon örülök annak, hogy Szegeden ismerkedhettem meg a büntetőjog tudományával. Hálás vagyok azért a rengeteg tudásért, ismeretért, amit Nagy professzor úrtól kaptam. Kétségtelenül vannak olyan kérdések, amelyekben látszólag messzire kerültünk egymástól. Úgy gondolom azonban, hogy ez önmagában nem eretnekség, hanem a (tudományos igényű) gondolkodás velejárója. Mindezen túl, az elmúlt húsz év nemcsak elválasztott, hanem össze is kötött a szegedi büntetőjogi iskolával, hiszen az alapok onnan származnak, szilárdak és értéket képviselnek. Az útra, amelyen Nagy professzor úr indított el és ami lépésről lépésre vezetett oda, ahol most tartok (pas à pas, se va luènh), örömmel és büszkeséggel gondolok vissza, még ha olykor a kötődés, olykor pedig az elválás ténye gördített akadályokat a haladás elé.

Hetvenedik születésnapja alkalmából azt kívánom Professzor Úrnak, hogy még nagyon sokáig éljen, írjon, gondolkozzon, tanítson, érveljen, cáfoljon.

---

³¹ MOSSE, KATE: *Labirintus*. Budapest, 2006. 517. p.